

ZEKİ BAŞTIMAR
Yaşam Öyküsü, Mektuplar, Yazılar

Derleyen: Erden Akbulut

Sosyal Tarih Yayınları

Belge Araştırma Dizisi: 7

© TÜSTAV İktisadi İşletmesi

Bu yapının telif hakları TÜSTAV İktisadi İşletmesi'ne aittir.

İzin alınmadan kullanılamaz.

Kapak Fotoğrafı:

Zeki Baştımar

(Aile albümündeki fotoğrafın kullanımına izin veren
Dündar Baştımar'a teşekkür ediyoruz.)

2. Basım: Ocak 2018

ISBN 978-605-4513-29-1

Sertifika No: 12588

TÜSTAV İKTİSADİ İŞLETMESİ

Eskişehir Mah. Marsık Sok. No.98 K.1 D.1

Kurtuluş/Şişli/İstanbul Telefon: 0212 237 98 92

www.tustav.org

e posta: info@tustav.org

Baskı ve Cilt:

Net Kırtasiye ve Matbaa San. Tic. Ltd. Şti.

İnönü Cad. Beytölmalcı Sk. N0.23/A

Gümüşsuyu-Taksim-İstanbul

Tlf. 0212 249 40 60

İÇİNDEKİLER

Sunu	5
2. Baskı için	7
Yaşamı	9
1. Komintern Dönemi	11
2. Desantralizasyon’dan 51 Tevkifatına	29
3. Yeniden yurtdışında	41
4. Hastalık, görevden alma ve ölüm.....	45
Harp ve Sulh Çevirisi üzerine	
Nâzım Hikmet ile Mektuplaşmaları	45
TKP 1953 Davası İddianamesi	128
TKP 1953 Davası Sorgusu	136
Boz Mehmet’e (Bozışık) Mektuplar	109
Seçme Yazıları	151
Türkiye Gericiliğin Kıskaçında.....	151
Birinci Enternasyonal’in Yüzüncü Yıldönümü Münasebetiyle	163
Türkiye: Gelişme Yolları	171
<i>10 Eylül 1965 Türkiye Komünist Partisi’nin 45. Kuruluş Yılı,</i>	
TKP Birinci Sekreteri Yakub Demir Yoldaş’ın Konuşması	181
<i>Komünist Enternasyonalin VII. Kongresi’nin 30’uncu Yıldönümü Kutlama-</i>	
<i>sı Toplantısı,</i>	
TKP Birinci Sekreteri Yakub Demir Yoldaş’ın Konuşması	191
Davâ Müdafaâ	197
Türkiye Hakkında Değerli İki Eser	225
Görüş	238
Y. N. Rozaliyev’in “Türkiye’de Devlet Kapitalizmi ve bugünkü Teşebbüs	
Şekillerinin Gelişmesi” Disertasyonu Üstüne Bir Açıklama	228
Türkiye İşçi Hareketinde Marksizmin-Leninizmin Etkileri.....	231
Türk İşçi Sınıfının ve Onun Marksçı Leninici Avangardı	
Türkiye Komünist Partisi’nin Anti-Komünizmle Mücadelesi	239

Komünist ve İşçi Partileri Uluslararası Danışma Toplantısında Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi Birinci Sekreteri Y. Demir yoldaşın Konuşması	251
Lenin ve Türkiye’de Devrim Hareketinin Bazı Problemleri	257
50 Yıllık Çetin Savaş	267
Türkiye’de Sol Güçlerin Birliği Problemi	285
TKP Merkez Komitesi Birinci Sekreteri Yakub Demir Yoldaş’ın Londra’da Çıkan (Yunanca) “Elefteri Partida” Gazetesi Muhabirine Verdiği Mülakat	295
TKP Merkez Komitesi Birinci Sekreteri Yakub Demir Yoldaş’ın 30 Nisan 1972 Günü Akşamı (1 Mayıs Arifesinde) Düzenlenen Parti Toplantısında Yaptığı Konuşma	301
Zeki Baştımaz’ın Çeviri Bibliyografisi	307

Sunu

Zeki Baştımara, bundan 35 yıl önce 18 Kasım 1974 günü yaşama gözlerini yumdu. Ömrünün kesintisiz 50 yılını Türkiye Komünist Partisi'nin saflarında geçirdi. Genç bir ğretmen okulu öğrencisiyken çıktığı yolda TKP il komitesi, merkez komitesi, polit büro yeliğı ve Merkez Komitesi Birinci Sekreterliğı görevlerini üstlendi. Yaşamının on yılı aşkın bölümünü cezaevinde, 13 yılını siyasi sürgünde geçirdi. İlk tutuklanma tarihi 1930, son tahliye tarihi 1959 oldu.

Birinci bölümde Zeki Baştımara'nın yaşam öyküsünü, RGASPI'de (Rusya Devlet Siyasi Sosyal Tarih Arşivi) bulunan şahsi dosyasına ve diğere belgelere dayanarak sunuyoruz. Rusça belgeleri Rüstem Aziz Türkçeleştirdi, teşekkür ediyoruz. RGASPI'de fond 495, opis 266 tümüyle Türklerin ve kimi Azerilerin şahsi dosyalarını içeriyor; 320 dolayındaki bu dosyaların arasında komünist partisi yeleri olduğı gibi Celal Bayar, Kazım Karabekir, Necmettin Sadak vb. siyasetçiler, askerler, gazetecilerle ilgili dosyalar da var. Bu ve benzeri dosyalar Komintern döneminden sonra SBKP MK Yabancı Komünist Partileriyle İlişkiler şubesi, SBKP MK zel İşler Sektörü vb. tarafından tutuluyor. SBKP MK zel İşler şubesi belgeleri şahsi dosyalarda yer almıyor ve halen kullanıma açık değıl.

Bu vesileyle TKP'nin 1973'ten sonra girdiğı döneme ngelen belgeler ilk kez yayımlanıyor:

- Marat'ın Zeki Baştımara'nın artık görevlerine yerine getiremediğıne ilişkin Aralık 1972 tarihli V. V. Zagladin ile görüşme tutanağı,
- TKP'nin 24.5.1973 tarihli Marat ve Aram imzalı TKP Merkez Komitesi Bürosu'nun *Atılım Kararı* olarak bilinen ve Zeki Baştımara'nın görevden alındığı toplantı tutanağı,
- Almanya Sosyalist Birlik Partisi'nin TKP'deki görev değışimi ile ilgili Federal Almanya Devlet Arşivi'ndeki duyurusu,
- Zeki Baştımara'nın görevden alınmasının ardından SBKP Uluslararası İlişkiler Sekreterliğı'ne gönderdiği ve TKP'nin yeniden ayağı kaldırılması konusundaki görüşlerini de içeren mektubu, ve
- Zeki Baştımara'nın Haziran 1973'te V.V. Zagladin ile Moskova'da yaptığı son görüşmenin tutanağı.

İkinci bölümde, Rasih Nuri İleri Arşivi'nden Zeki Baştımara'nın değışik cezaevlerinden Boz Mehmet'e (Bozışık) göndermiş olduğı mektuplar yer alıyor. 1990'lı yıllarda Boz Mehmet'in evindeki "zula"sını aıktlarında ne yazık ki pake-

ti tutan ipin kopmuş ve bir kısım mektupların hasara uğramış olduğunu Boz Mehmet ile Rasih Nuri birlikte görüyorlar. Bir bölümü Eski Türkçe olan mektuplar da bu kitapla gün yüzüne çıkıyor. Bu mektuplardan yararlanmamıza izin veren Rasih Nuri İleri'ye ve Eski Türkçe mektupların transliterasyonunu yapan Şeyda Oğuz'a da teşekkür ediyoruz.

Üçüncü bölümde, Zeki Baştımar'ın *Yeni Çağ* dergisinin uluslararası bölümünde ve *Özel Sayfalar*'da yayınlanmış makale niteliğindeki yazılarına ve *Yeni Çağ*'ın eki olarak ayrı bası halinde yayınlanmış *Dâva ve Müdafaa* başlıklı 1951 davasındaki savunmasına yer verdik. *Yeni Çağ* dergisinin 40 bin sayfayı bulan koleksiyonunu tarayarak metne dönüştüren Feridun Gürgöz'e teşekkür ediyoruz. Bu kitaptaki yazılardan bir bölümü TÜSTAV Yayınları'ndan çıkmış 1963-1965 *TKP Belgelerinde İşçi-Demokrasi Hareketi ve TİP* adlı derlemede yer alsa da, bütünlük açısından bu yazılar elinizdeki derlemeye de konmuştur.

Ölümünün 35. yılında Zeki Baştımar'ın anısı ve mücadelesi önünde saygıyla eğiliyoruz.

Erden Akbulut
Mayıs 2009

2. Baskı İçin

Zeki Başımar alışması tükleneli çok zaman oldu, ancak kimi belgelere ulaştıktan sonra yeni baskısını yapmak istiyordum. Nitekim bu 2. baskısında řu ekler yer alıyor:

1. *Harp ve Sulh* romanının çevirisi sırasında Nâzım Hikmet ile Zeki Başımar arasındaki mektuplaşma. Bu mektuplar, yurtdışına giderken Zeki Başımar tarafından yeğeni Süreyya Hacıyakuboğlu’na bırakılmış, o da bunları İlhan Selçuk’a iletmıştir. İlhan Selçuk’un bağışı olarak Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı arşivinde bulunan bu mektupların bir kopyasını ve yayın haklarını veren Vakıf yöneticilerine teşekkür ediyorum.

2. 18 Eylöl 953 tarihli Son Tahkikat Kararı’yla birlikte tebliğ edilen İddiana-me’de Zeki Başımar ile ilgili bölümü, daha önce yayınlanmamış olduğu için bu baskıya ekledim. Bilindiği gibi Esbab-ı Mücibeli Hüküm, BDS Yayınları tarafından “1951 TKP (Türkiye Komünist Partisi) Tevkifatı” adıyla Haziran 2000’de yayınlanmıştı.

3. Zeki Başımar’ın Esbab-ı Mucibeli Hüküm’de kısmen yer alan mahkeme sorgusu da ilk kez Mehmet Ali Aybar’ın el yazısı metninden hareketle yayınlanıyor. Bu sorguda Zeki Başımar yukarıda anılan mektuplaşmalara da değinerek bir soru üzerine řu cevabı veriyor: “Soruldu: Abdölkadir’le olan buluşmalarımın ifadesinde geçen mahallerden ayrı olarak Harbiye ile Tophane arasındaki yolda tesadüfen rastlamış olduğunu, Nâzımın neşredilmemiş bazı şiirlerini kendisinden duyarak alâka gösterip istemiş olduğunu, bu şiirleri başkalarına vermiş olduğundan alıp Abdölkadir’e vermediğini ve bahsi geçen şiirleri Nâzım hapiste iken kendisi ile olan muhaberesi sırasında temin etmiş olduğunu ve bu şiirlerin siyasi mahiyetleri olmadığını söyledi.” Bu belge Tarih Vakfı Arşivi Mehmet Ali Aybar Arşiv Fonu’nda yer alıyor; yayınlamama izin veren Tarih Vakfı yöneticilerine, başta Sevgili dostum Mehmet Ö. Alkan olmak üzere teşekkür ediyorum.

4. Son bölümde yer alan Zeki Başımar’ın eviri bibliyografyasını benimle paylaşan Bülent Erdem’e teşekkür ediyorum.

Kitabın ilk baskısında yer alan fotoğraflardan biri, Anjel Açıkgöz ve Murat Alp ile birlikte Leipzig’de Zeki Başımar’ın mezarını ziyaretimiz sırasında ekilmışti; Bizim Radyo’nun emektarlarından Anjel (Merih) abla 17 Haziran 2017’de yaşama gözlerini yumdu, onun anısı ve mücadelesi önünde de sevgi ve saygıyla eğiliyorum.

2017 yılında Sosyal Tarih Yayınları'ndan çıkan *TKP'nin Sesi Radyosu Mayıs 1967-Aralık1973* kitabı Zeki Baştımara'nın da mimarları arasında bulunduğu TKP'nin 1973 atılımının önemli kilometre taşlarından birinin belgelerini içeriyor.

Zeki Baştımara'nın anısı ve mücadelesi önünde bir kez daha saygıyla eğiliyorum.

Erden Akbulut
Ocak 2018

Zeki Baştımara

Yaşamı

Zeki Baştımar 1905 yılında Trabzon'un Sürmene ilçesinin Baştımar köyünde dünyaya geldi. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Sürmene'den Araklı'ya kadar geniş bir bölgenin yöneticiliğini yapan ve daha sonra Hacıyakuboğulları olarak tanınan bu geniş ailede doğan Zeki Baştımar 6 yaşında babası Muhammed'i kaybetti. Annesi Huriye hanımın¹ yeni bir evlilik yapmasının ardından amcası İbrahim Baştımar ile birlikte yaşadı. 1915'te Samsun'a, 1917'de İstanbul'a taşınmalarının ardından çeşitli işlerde çalıştı. 1922'de Trabzon'a döndü ve Öğretmen Okulu'nu bitirdi.

1926 yılında TKP Trabzon örgütü aracılığıyla öğrenim görmek üzere Batum'a gönderildi. Aydın adıyla 1926-1929 yılları arasında Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde (KUTV) öğrenim gördü.

1929'da İstanbul'a döndü ve TKP içinde başını Nâzım Hikmet, Hamdi Şamilov, Sarı Mustafa'nın (Börklüce) çektiği muhalefet hareketi içinde yer aldı. 1930'da tutuklandı ve sahte kimlik taşımaktan 1 aya mahkûm oldu. Aynı yılın sonlarında askere gitti. Askerlik dönüşü TKP muhalefetinden ayrıldı, İstanbul İl Komitesi'nde çalıştı. 1932'deki TKP 2. Konferansı'na (Defterdar Konferansı) katıldı, Merkez Komitesi üyesi oldu. 1932 tutuklamasında 1 yıla yakın tutuklu kaldıktan sonra beraat etti. 1933'te tahliye oldu ve Polit Büro üyesi oldu. 1934 Şubatı'nda Moskova'ya gitti. Bu dönemde Aydın adının yanı sıra Petrov adını da kullandı. İkinci kez özel eğitim almak üzere gönderildiği KUTV'da öğrenim gördü ve öğretmenlik yaptı. 1935'te toplanan Komintern 7. Dünya Kongresi'nde Dr. Şefik Hüsnü ile birlikte TKP'yi temsil etti. 1937'de Komintern'in TKP ile ilgili aldığı desantralizasyon kararı sürecinde TKP MK üyesi olarak Türkiye'ye döndü. Rusçadan kitap çevirileri yaptı. Ankara'ya yerleşti ve Başvekâlet Murakabe Heyeti Kütüphanesi'nde çalıştı.

1944 TKP Davası'nda yargılandı ve beraat etti. 1947'de TKP MK Teşkilat Sekreterliği görevini üstlendi. İstanbul'a taşındı ve örgütlenme çalışmalarına hız verdi. *Bülten* yayınına başladı. Özellikle Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi Davası nedeniyle bu faaliyete TKP yöneticilerinden kimileri karşı çıktı. Bu dönemde yasal *Nuh'un Gemisi* ve *Barış* dergileri yayınlandı. TKP'nin kurulduğu tarihten buyana en geniş toplumsal kesimleri seferber ettiği *Nâzım Hikmet'i Kurtarma* kampanyası örgütlendi. 1951 Ekimi'nin sonlarında tutuklandı ve 10 yıl ağır hapse mahkûm edildi; İstanbul, Adana, Dalaman, Ankara cezaevlerinde 7,5 yıl kaldıktan sonra Mayıs 1959'da tahliye olarak İstanbul'a gitti. Trabzon'dan arkadaşı Cemal Reşit Eyüboğlu ile Divanyolu'nda Yedi Gün Yayınevi'ni kurdu. Ağustos 1961'de yurtdışına çıktı.

¹ Yeğeni Süreyya Hacıyaboğlu'nun verdiği bilgiye göre Zeki Baştımar'ın annesi ile babası teyze çocuklarıydı.

Ağustos 1961'de Sofya'ya, kısa süre sonra da Moskova'ya geçti. Aynı yılın sonlarında yapılan SBKP XXII. Kongresi'nde Yakub Demir adıyla TKP'yi temsilen konuştu. 1962 yılında teşekkül eden TKP MK Dış Bürosu Birinci Sekreterliğine getirildi. Nisan 1962'de Leipzig'de TKP aktifleriyle bir konferans düzenledi². 1965'te Dış Büro içinde ciddi tartışmalar yaşandı³; bu tarihten sonra Zeki Baştimar (Yakub Demir), Marat Bostancı (İsmail Bilen) ve Aram Pehlivanyan [Ahmet Saydan) Dış Büro'yu oluşturdular.

Yakub Demir'in Merkez Komitesi Birinci Sekreterliği döneminde, 1958'de kurulmuş *Bizim Radyo* yayınlarının yanı sıra 1960'ların ilk yarısında *Yurdun Sesi* ve *Yeni Çağ* dergileri, 1967'den itibaren *TKP'nin Sesi* radyosu, 1970'ten itibaren *Durum* bülteni yayınlandı. 1965'ten itibaren TKP için kadro yetiştirmek üzere Moskova'ya 2 öğrenci grubu gönderildi. 1967'den itibaren Federal Almanya'daki Türkiyeliler arasında örgütlenme çalışmaları başlatıldı. Almanya ve İngiltere'de legal örgütler kurulması ve yayın çıkartılması özendirildi, TKP'liler bu örgütlerde kurucu ve yönetici konumlara geldi.

1967'de Oktobr'un 50. yılı kutlamalarının ardından yeni bir çalışma tarzına yönelen Yakub Demir yönetimindeki TKP, 1970'te partinin kuruluşunun 50. yıldönümü kutlamalarını Leipzig'te kardeş partilerin temsilcilerinin de katılımıyla yaptı. 1971, 1972 ve 1973'te TKP grupları Bulgaristan'da parti okuluna eğitime gönderildi ve daha sonra bu gruplarda eğitim görenler TKP yönetim kadrosu içinde yer aldılar. Zeki Baştimar görevden alınmasından sonra SBKP Uluslararası İlişkiler Şubesi'ne gönderdiği mektupta İngiltere parti örgütünden Nihat Akseymen ve Merih Akseymen'in Sovyetler Birliği'nde eğitim görmesi gereğine işaret etti ve bu 1974'te gerçekleşti.

1971 Kasım'ında ilk kez beyin kanaması ve kısmi felç geçiren Zeki Baştimar'ın rahatsızlığı bir yıl sonra tekrarladı. 1973 Mart'ında Alman Demokratik Cumhuriyeti doktorları iş göremez raporu verdi. 23 Mayıs 1973'te TKP MK Bürosu tarafından görevinden alındı.

18 Kasım 1974'te yaşama gözlerini yuman Zeki Baştimar, Almanya Sosyalist Birlik Partisi MK organı *Neues Deutschland* gazetesinde çalışan Gertrude ile evli ve bir çocuk babasıydı. Zeki Baştimar'ın mezarı Leipzig Güney Mezarlığı'nda Faşizm Vahşeti Kurbanları'na ayrılmış anıtsal bölümdedir.

2 Ayrıntılı bilgi için bkz. *TKP MK Dış Bürosu 1962 Konferansı*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2002.

3 Ayrıntılı bilgi için bkz. *TKP MK Dış Bürosu 1965 Tartışmaları*, Der.: Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2004.

1. Komintern dönemi

Zeki Baştımar'ın bu dönemdeki yaşamının ayrıntılarına geçmeden önce Nisan 1936'da kendi kaleme aldığı yaşam öyküsüne ve yine aynı dönemle ilgili olarak hakkında kaleme alınmış rapora göz atalım. Sonra bu sürece ilişkin şahsi dosyasında⁴ yer alan belgelerden hareketle daha ayrıntılı bilgileri aktaracağız; tüm belgeler aynı dosyadan olduğu için sadece belgenin diline işaret edeceğiz.

3. 4. 936

Aydının [Zeki Baştımar'ın] hâl tercümesi⁵

1905 yılında Trabzon vilâyetinin bir köyünde dünyaya gelmişim. Bir köylü ailesi olsak ta, babam kaza devlet maliye idaresinde veznedardı. Babam vefat ettiğinde ben 6 yaşındaydım. Babamın vefatından sonra⁶ yine küçük bir memur olan amcamlarda yaşamaya başladım. İptidai mektepte iki sene okudum ve derslerden sonra ev işleriyle uğraşıyordum ki, akrabalarımın yanında hemen hemen kendi emeğimle geçiniyordum.

Çar ordusu Trabzon vilâyetini işgal ettiği 1915 senesinde Samsun'a göç ettik ve ben orada sokaklarda kibrit, sigara, kağıt ve saire satıyordum ve kazandığım paraları kaldığım akrabalarımaya teslim ediyordum.

1917 senesinde İstanbul'a gittik ve ben amcamın dükkanında çıraklık yapmaya başladım. 1919'da memleketime döndüm.

1919-20 yıllarında ayda 12 liraya bir devlet dairesinde müstahdem olarak çalıştım. 1920-22 senelerinde kaza mahkemesinde kâtiptim. 1922 senesinin sonunda bu işi bıraktım ve Trabzon'a gidip imtihana girdikten sonra, tedrisatın ve iaşenin parasız olduğu muallim mektebine girdim.

O vakitler şiir yazdığım ve şiirlerim gazetelerde ve mecmualarda çıkmaya başladığı için yerli gazeteci ve muharriirlerle tanışma ve sıkı temas kurma fırsatı buldum⁷.

1924 senesinin ortalarına doğru Haydar Rifat'ın *Sosyalizm* kitabı elime geçti ki, bu kitap sosyalizme dair Türkçe çıkan ilk kitaptı ve benim ilk kılavuzum oldu.

Aynı yıl ben mektepte ilk komünist hücreyi kurdum, ama bizim komünist partisiyle henüz hiç bir temasımız yok ve hatta böyle bir parti var mı, yok mu bilmiyoruz, Türkiye işçi hareketinin teşkilâtı olduğundan ha-

⁴ RGASPI, Rusya Devlet Siyasal Sosyal Tarih Arşivi, f. 495, op. 266, d. 30.

⁵ Rusça. Rusça belgelerin çevirisi için Rüstem Aziz'e teşekkür ediyoruz.

⁶ Zeki Baştımar, babasının ölümünden sonra annesinin yeni bir evlilik yapması üzerine kendisine “abi” diye hitap ettiği amcası İbrahim Baştımar ile birlikte yaşamıştır.

⁷ Zeki Baştımar'ın söz ettiği gazeteler arasında öğretmeni, kendisinin Sovyetler Birliği'ne gönderilmesinde birinci derecede rol oynayan ve komünist hareket içinde yer alan Esat Ömer Eyyubi'nin Mustafa Kemal'in özel emriyle kapatılan *Kahkaha* gazetesi de vardır.

berimiz yok. Ama bir müddet sonra *Aydınlık*'ın devamlı okurları olduk. 1924 senesinde bizim mektepte talebe grevini teşkilâtlandırdık ve idare ettik. 1926 senesinin başlarında bilumum talebenin % 12'si teşkilâtımıza dâhildi. Diğer mekteplerde ve hatta yalnızca bizim yoldaşlarla teması olan ameleler arasında da artık bazı yoldaşlarımız vardı. Ayrıca biz artık partiyle temastaydık. Bu teması daha 1925 senesinin sonunda kurmuştuk. Mektepte gizlice gazete ve mecmualar çıkardık.

1926 senesinde partinin kararıyla SSCB'ye geldim ve KUTV'da okudum. Burada önce parti üçlüsü azasıydım, sonra grubun teşkilâtçısı seçildim, bütün ecnebi grupların umum parti teşkilâtı olan vatanseverler heyeti adındaki teşkilâtın azasıydım.

1927 senesinde RLKGB'ye⁸ âza oldum, ama aynı zamanda RKP(b) namzet azasıydım. 1929 senesinin başında Bolşevik partisine aza kabul edildim. O sene KUTV'yı bitirdim ve parti faaliyeti için Türkiye'ye gittim. Ülkede daha ilk zamanlarda partiyle hiç bir siyasi ve taktik fikir farkım olmadan, Nâzımcılar muhalefetine eline düştüm; bu muhalefetin provokasyoncu ve partiye karşı olma vasfını bilmiyor ve anlamıyordum. Muhalefetin İstanbul vilâyet komitesinde çalışıyordum. 1930 senesinin başlarında polis tarafından ilk defa tevkif edildim ve yalnız ecnebi pasaportu bulundurduğum ve onun harflerini ve fotoğrafını değiştirmiş olduğum için mahkemeye verildim⁹. 1930-31 senelerinde askerlik yaptım. Askerliğim müddetince askeri ve sivil polisin sıkı gözetimindeydim. Daha askerliğim sırasında muhaliflerle temasımı kestim ve partiyi buldum.

1931 senesi sonunda terhis olunca partinin İstanbul vilâyet komitesinde çalıştım. 1932 senesi başında parti Merkez Komitesine ve Politbüroya aza seçildim.

Aynı yılın Şubat ayında tevkif edildim ve mahkemeye verildim. Bir yıl içinde iki defa açlık grevi ilân ettim. Hapishanede komün başkanı seçildim. Uzun süren dava neticesinde tahliye edildim, ama sonra nümayişe katıldığım için tekrar tevkif edildim. Nümayiş mahkeme kararının ilân edilmesi üzerine başlamıştı ve ben bu nümayiş sırasında polis kılıcıyla başımdan ağır şekilde yaralanmıştım. 1933 senesinde hapisten çıktım. 1934 senesinin Şubat ayına kadar Politbüroda çalıştım. Şubat ayında parti kararıyla Sovyetler Birliği'ne geldim.

Aydın.

* * *

⁸ Leninci Komünist Gençler Birliği - Komsomol.

⁹ Bu konuda ayrıntı için bakınız *Anılar Nail Çakırhan*, Söyleşi: Erden Akbulut, Sarı Defter 7, İstanbul, Şubat 2008.

Aydın yoldaş¹⁰

Aydın yoldaş, muntazam ve devamlı bir mektep tahsili görmemiştir. Buna da, umumî harbde, çocukluk zamanını muhacirlikle ötede beride geçirmesi ve babasının ölümü dolayısıyla ailesinin fakir vaziyette olması sebep olmuştur. Fakat kendisi ilk mektepte resmen ve devamlı olarak iki sene okuduğu halde evde kendi kendine çalışmış, okumuştur. Ailesi efradından bu sahada gördüğü yardım ona bu işte muvaffakiyet imkânını vermiştir. Böylelikle de o daha henüz küçük yaşta imtihan vermek suretiyle muhakemede zabıt kâtibi olmuş ve bilahare de yine imtihanla Trabzon Muallim Mektebi'ne girebilmiştir.

Muallim Mektebi'ndeki talebeliği zamanında sosyalizme aid okuduğu şeylerin tesiri altında kalarak kendi kendine mektep talebeleri içinde bazılarını sosyalist fikirler etrafında toplamış ve böylelikle de basit ve iptidai bir mektep teşkilatı kurmuştur. O zamanlar kendisinin henüz fırkadan haberi yoktur, fırka ile rabitası yoktur. 1925 senesinde (Tahsin)'in Moskova'dan avdeti üzerine onunla temas ediyor ve böylelikle resmen partiye girmiş bulunuyor. Tahsin yoldaşın o zamanlar parti ile rabitası olduğunu Ferdi [Dr. Şefik Hüsnü] yoldaştan öğrendim. Bilahare Aydın'ı, Trabzon Vilayet Komitesi Teşkilatı, orada bulunan soviyet konsolosluğunun yardımını temin ederek, soviyetlere tahsile gönderiyor. Aydın yoldaş da 26-29 senelerinde Şark Darülfünunu'nda okuyor. Burada mektebi bitirdiği zaman o, Ali yoldaşla [Dede Ahmet Fırıncı] bir arada memlekete, fırkada çalışmak üzere gönderiliyor. O zaman Ferdi yoldaş tarafından kendi kendine verilen irtibat adresi muhalefet mensupları idi. Kendilerine partiyi bulmak için kunduracı Derviş ve kunduracı Sabri isimleri veriliyor. Onlar da kunduracı Sabri'yi buluyorlar. Hâlbuki kunduracı Sabri o vakit artık Nâzım muhalefetine merkezi idaresinde çalışıyor. Onunla yaptıkları ilk temaslarda daha henüz, herhangi müteşekkil bir muhalefetten haberdar olamıyorlar, fakat onlarsa Halim [Hasan Ali Ediz], Fahri [Baytar Cevdet] ve kısmen de Ferdi yoldaşlar aleyhine söyledikleri sözleri muvafık buluyorlar, çünkü kendilerinde de aslen Halim ve Fahri yoldaşların o zaman Şark Darülfünunu'ndaki grupçu faaliyetlerine karşı bir içbirar ve memnuniyetsizlik var. Böylelikle bu müşterek alaka onları muhalefet mensuplarının içine daha sıkı bağlıyor. Az sonra muhalefetin fırkadan ayrı ve o zamanki muvakkat merkez komitesi (ki yalnız Fahri ve Halim yoldaşlardan mürekkep demektir¹¹) aleyhine çalışan bir cihaz olduklarını öğreniyorlar ve o hale rağmen orada kalıyorlar. Aydın, 1929 senesi Haziran'ında (yahut Temmuz'unda), muhalefetin İstanbul'da yaptığı konferansa iştirak ediyor. Bu konferansı Fuat'ın [Tufan, Alyanak Fuat] Moskova'dan avdeti üzerine ve icra komitesinin açık mektubuna karşı vaziyet almak maksadıyla toplanmış bulunuyordu. Aydın yoldaş, Komintern İcra Komitesi'nin muhalefet hakkındaki kararına

¹⁰ Eski Türkçe natamam bu rapor Sıtkı [Reşat Fuat Baraner] tarafından kaleme alınmış olabilir.

¹¹ Muvakkat Merkez Komitesi'ne Refik [Reşat Fuat Baraner] de katılmıştı.

rağmen doğru hatta geçmek olgunluğunu gösteremiyor ve bir şuurlu olarak muhalefette kalıyor. Muhalefetin İstanbul Vilayet Komitesi'nde çalışıyor. Fakat çok az zaman sonra muhalefetin iç yüzünü artık anlamaya başlıyor. O sıralarda askere de alınmış bulunuyor. Aydın yoldaş bu arada muhalefetle rabitasını devam ettiriyor. Fakat bilfiil artık onlar için çalışmıyor, onlara karşı tenkidkar bir vaziyet alıyor. Bu vaziyet 1931 senesi Ağustos'una kadar böylece devam ediyor. 1931 Ağustos'unda, Sakko (Remzi) hapisneden çıkınca onun vasıtasıyla parti ile temasını temin ediyor ve yeniden partiye iltihak ediyor. Muhalefette yaptığı hatasını tanıyor ve 1932 başlangıcındaki parti konferansında merkez komitesi azalığına seçiliyor ve polit büro azası olarak çalışmaya başlıyor. Konferansın akabinde daha bir çok yoldaşlarla beraber tevkif ediliyor.

Aydın yoldaş ilk defa 1930 senesi başlangıcında da polis tarafından tevkif ediliyor. Bu tevkif, mahsulünü Ahmed'le olan bir randevu zamanında oluyor. Fakat ortada ileri sürülebilecek herhangi bir delil olmadığı için yalnız sahte nüfus tezkeresi kullanmak suçuyla mahkemece bir ay hapse mahkûm oluyor fakat bu cezası da tecil ediliyor, yatmıyor. İkinci tevkif, 1932 Şubat nihayetindedir. O tevkifat partimizin son zamanlarda geçirdiğini en büyük tevkifatlardandır. O zaman polit büro'nun ve seka'nın en mühim kısmı tevkif ediliyor. Tevkif edilenler meyanında komintern instrüktörü de bulunuyor. Tevkifat muhtelif vilayetlerde de yapılıyor. Muhakeme takriben bir sene kadar sürdü. O muhakemede söz ve açlık grevleri yapılmıştı. Hem tevkif zamanında ve hem de hapisnede bu grevler esnasında Aydın yoldaş kendisini çok iyi tutmuş ve hareketleriyle kendisini herkese sevdirmiştir. Poliste hiç bir itirafı olmadığı için muhakeme Aydın yoldaşı mahkûm etmedi ve diğer 15 kadar maznunla beraber onun beraatine karar verdi. Beraat edenler arasında tahliye edilmesi icab edenlerden (Aydın, Feridof [Boz Mehmet Bozışık] ve Edirneli Cevad'ın)

Şimdi bu dönemin ayrıntılarına geçelim. Zeki Baştimar ile ilgili ilk belge, Sovyetler Birliği'ne gönderilmesiyle ilgili ve TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1'de yer alıyor.